МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № ___
від «____» _____ 2025 р.
Завідувач кафедри Олександр РЕБРІЙ
(прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФАХОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Виконавець:
студент ІІ курсу магістратури,
групи АМП-61
ТЕПЛЯКОВ Олександр Ігорович
Керівник роботи:
ФРОЛОВА Ірина Євгенівна, професор закладу вищої освіти кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша, доктор філологічних наук, доцент
Підсумкова оцінка:
за національною шкалою: _____
кількість балів: __ ____
Підпис керівника

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № ____ від «____» _____ 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____ _____

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП …… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФАХОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ …….. 8

1.1. Фаховий переклад: основні характеристики ……. 8

1.2. Термін як ключова одиниця фахового тексту та фахового перекладу…….. 12

1.3. Фонові знання як невід'ємна складова фахового перекладу …….. 17

1.4. Специфіка машинного перекладу на основі штучного інтелекту ….. 21

1.5. Етапи, матеріал та процедури дослідження ……... 24

Висновки до розділу 1 …… 29

РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНІВ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА ТА МЕДИЦИНИ …… 32

2.1. Фонові знання у галузі права …….. 32

2.2. Ефективність перекладу термінів у галузі права за допомогою штучного інтелекту ……. 34

2.3. Фонові знання у галузі медицини ……. 40

2.4. Ефективність перекладу термінів у галузі медицини за допомогою штучного інтелекту ……... 42

Висновки до розділу 2 …… 49

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ……. 51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …….. 54

SUMMARY …….. 61

ВСТУП

Процеси глобалізації створюють нові виклики у перекладацькій діяльності, оскільки, по-перше, суттєво зростає питома вага не художнього, в фахового перекладу, а по-друге, англійська мова набуває статусу міжнародної мови – lingua franca – у багатьох сферах спілкування. Це вказує на важливість англо-українського фахового перекладу, який надає вітчизняним фахівцям у різних галузях можливості ознайомитися з набутками світового досвіду, навіть якщо вони достатньою мірою не володіють англійською. Також англо-український фаховий переклад є важливим для подальшої розробки та вдосконалення лексикографічної практики, як основи для оптимізації перекладацької діяльності.

Дослідники одностайні у думці, що змістовою основою фахового тексту виступає його термінологія, що визначає саме термін як основну значущу одиницю фахового перекладу. Цей факт є очевидним, оскільки терміни позначають поняття певної галузі, іншими словами, вони утворюють поняттєву основу тексту оригіналу та тексту перекладу. Це означає, що саме відтворення термінів є основним завданням перекладача, який працює з текстом фахового характеру. Враховуючи викладене, слід погодитися з думкою, що переклад англійськомовних термінів фахового тексту українською є важливим аспектом наукового життя і стає предметом цікавості для дослідників, у тому числі у галузі перекладознавства [9, с. 69].

Актуальність перекладацьких студій у наш час визначається тією обставиною, що вони допомагають зрозуміти складнощі та проблеми, які виникають при перекладі, а також розробити нові підходи до перекладу та вдосконалити лексикографічну практику. При цьому, особливої важливості набуває аналіз перекладу термінів в різних галузях знань, оскільки ці мовні одиниці мають спеціалізоване значення та вимагають точного перекладу. Очевидно, що кожна галузь знання є достатньо важливою, але у нашій роботі ми звернулися до аналізу термінології юридичної та медичної галузей, як таких,

що мають найбільший вплив на функціонування суспільства та окремого індивіда.

Також розвиток інформаційних технологій сьогодні створює нові можливості для перекладацької діяльності, пропонуючи застосування систем машинного перекладу, аналіз ефективності яких вже неодноразово ставав об'єктом перекладацьких студій [37; 49 та ін.]. Останнім часом вдосконалену версію автоматизованого перекладу, розроблену на основі нейронних мереж, пропонують системи штучного інтелекту, зокрема Chat GPT. Хоча переклад за допомогою штучного інтелекту вже привертає певну увагу, аналіз ефективності такого перекладу ще не є вичерпним, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Актуальність дослідження визначена як важливістю англо-українського фахового перекладу, зокрема необхідністю аналізу відтворення українською англійськомовних термінів, як ключових змістових одиниць фахових текстів, так і назрілою проблемою вивчення можливостей використання штучного інтелекту у фаховому перекладі, а саме у текстах юридичної та медичної проблематики. Такий аналіз сприятиме оптимізації практики фахового перекладу, шляхом виявлення ефективності штучного інтелекту та визначення специфіки постредагування у передачі відповідної термінології, зокрема в галузях права та медицини, а також може слугувати вдосконаленню української лексикографічної практики.

Метою нашого дослідження є вивчення ступеню правильності відтворення українською мовою ключових термінологічних одиниць англійськомовних текстів у галузі права і медицини за допомогою штучного інтелекту.

Для досягнення цієї мети ми поставили перед собою такі **завдання**:

- вивчити особливості фахового перекладу, термінів як ключових одиниць тексту оригіналу та перекладу, автоматизованого перекладу на основі штучного інтелекту;

- підібрати автентичні англійськомовні тексти у галузі права та медицини та їхні українські переклади;
- перекласти терміни оригінальних англійськомовних текстів українською за допомогою штучного інтелекту;
- проаналізувати фонові знання, що потрібні перекладачеві для адекватного англо-українського перекладу юридичних та медичних текстів обраної тематики;
- виявити ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення, встановити прийнятність подібних та відмінних рішень у перекладі, виконаному із застосуванням штучного інтелекту;
- визначити кількісні параметри ефективного та неефективного перекладу термінів за допомогою штучного інтелекту, порівняти ці показники у текстах з тематики права та медицини.

Об'єктом дослідження слугували юридичні та медичні терміни - ключові змістові одиниці англійськомовних фахових текстів відповідної тематики та їхні відповідники у текстах українських перекладів, зроблених людиною перекладачем та за допомогою Chat GPT.

Предметом аналізу були ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення в аспекті їхньої прийнятності та продуктивності.

Матеріалом дослідження стали автентичні англійськомовні статті у галузі права та медицини та їхні українські переклади, а також терміни тексту оригіналу та їхні відповідники, запропоновані людиною-перекладачем та штучним інтелектом.

У ході нашого дослідження ми використали такі **методи**:

- *методи аналізу* та *синтезу* були використані для уточнення змісту наукових положень, потрібних для формування теоретичної бази дослідження, та для виявлення фонових знань, релевантних перекладу текстів обраної тематики;
- *метод вибіркового добору* був застосований для вибору текстів оригіналу;

- *метод порівняння* став у нагоді в аналізі еквівалентів, запропонованих людиною-перекладачем та штучним інтелектом, в також для виявлення ідентичних, подібних та відмінних перекладацьких рішень;
- *методи семантичного, стилістичного, морфологічного аналізу* разом із *методом контекстуальну аналізу* були використані для аналізу адекватності відповідників, поданих штучним інтелектом;
- *метод кількісного аналізу* знадобився для виявлення ефективності перекладу термінів за допомогою штучного інтелекту загалом та окремо у текстах юридичної та медичної тематики .

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розширенні знань про можливість використання штучного інтелекту у фаховому перекладі, зокрема у перекладі термінів фахових текстів у галузі права та медицини, що дозволяє з'ясувати ефективність застосування Chat GPT у такому перекладі, тоді як виявлені неточності та помилки вказують на специфіку постредагування фахових текстів, перекладених за допомогою штучного інтелекту.

Практичне значення дослідження полягає у можливості активного використання основних положень і результатів цієї роботи в теоретичних та практичних курсах перекладознавства; у розробці спецкурсу з постредагування фахового перекладу, виконаного за допомогою штучного інтелекту; у подальших розвідках студентів і аспірантів; отримані результати також можуть частково бути корисними у лексикографічній практиці.

Апробація роботи. Основні результати проведеного дослідження було обговорено на студентській науковій конференції факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 19 листопада 2025 року. По результатах дослідження також підготовлено статтю (у співавторстві з науковим керівником), яку подано до друку до збірки наукових статей студентів *In Statu Nascendi.*

Робота має стандарту структуру, її перший розділ містить аналітичний огляд наукової літератури з проблем, що стосуються обраної теми, в також детальний опис етапів проведеного аналізу, його матеріалу та дослідницьких

процедур; другий розділ роботи присвячено науково-практичному аналізу: викладу фонових знань, релевантних обраним фаховим текстам та виявленню ефективних і неефективних варіантів перекладу термінів цих текстів, що запропоновані штучним інтелектом; обидва розділи завершуються висновками. Основним розділам роботи передує вступ, де визначено актуальність, об’єкт, предмет, методи та матеріал дослідження, вказано на його наукову новизну і теоретичну цінність, надано інформацію про апробацію дослідження. Після основних розділів роботи йдуть загальні висновки, де викладено основні результати проведеного дослідження та окреслено перспективи його подальшого розвитку. Робота також містить список літератури та анотацію англійською мовою. Обсяг основного тексту складає 53 сторінки, список використаних джерел налічує 57 позицій.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФАХОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ

1.1. Фаховий переклад: основні характеристики

Перекладацька діяльність у різні часові періоди фокусувалася на різних типах текстів, відповідно розвивалася і перекладацька думка, яка пройшла шлях від осмислення відтворення релігійних (конфесійних), художніх та фахових текстів.

Фаховий текст відрізняється своєю спеціалізованою лексикою, де терміни складають значну частину змісту. Вони не лише позначають поняття, але й формують терміносистему – сукупність взаємопов'язаних термінів, що відображає структуру галузі знання. У перекладі це вимагає врахування мовних і культурних відмінностей.

Увага до фахового перекладу є доволі новим явищем, виникнення якого спричинено декількома взаємопов’язаними чинниками. До цих чинників слід віднести стрімкий розвиток науково-технічного прогресу у ХХ сторіччі та інформаційний бум, тобто розвиток інформаційних технологій в кінці ХХ та на початку ХХІ ст. Усе це значною мірою сприяло глобалізації світової економіки, науки та інших фахових сфер, які продукують фахові тексти, що стають об'єктами перекладацької практики та теорії перекладу.

Видатний український перекладознавець Т.Р. Кияк з цього приводу вказує, що фаховий переклад є так само трудомісткий, як і художній або літературний. Це не відкидає значущості відмінностей між цими двома типами перекладів, на які також звертає увагу дослідник, відмічаючи, що в процесі художнього перекладу питома вага творчої діяльності перекладача є набагато більшою, ніж при перекладі з фахової мови. Це пояснюється тим, що в процесі художнього перекладу на перший план виходять особливості витвору

мистецтва, образність мислення та мовлення вихідного тексту, тоді як у фаховому перекладі основною метою є точність передачі інформації [13].

Проте, це не означає, що фаховий переклад не містить труднощів; на думку Т.Р. Кияка – це “точне відтворення оригінального тексту засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю”, що передбачає у першу чергу пошук адекватних термінів та відповідних лексичних одиниць, а також необхідних і коректних граматичних форм, дотримання стильових стандартів тощо, щоб відтворити єдність тексту на іншій мовній основі, тобто на мові перекладу [13].

Фаховий текст, як правило, описують як текст, що належить певній галузі спеціального (наукового, науково-технічного) знання, це може бути суто науковий чи науково-популярний текст у певній галузі, як от право, медицина, точні науки тощо [7, с. 57], а також текст офіційного документа.

Головною визначальною рисою таких текстів є інформативність, причому йдеться про фактуальну інформацію, тоді як творче начало є набагато менш значущим. Метою фахового тексту є передача конкретної інформації або надання інструкцій, але не естетичне задоволення чи розваги [30].

Специфіка такого перекладу визначена саме цими особливостями фахового тексту, цей тип перекладу вимогах максимальної ідентичності тексту оригіналу та тексту перекладу, прозорості викладу матеріалу цільовою мовою, що передбачає не тільки глибоке знання мов, але й розуміння інформації тієї галузі, до якої належить фаховий текст [7, с. 59].

Отже, замість зосередження на передачі емоційного та естетичного впливу, перекладач фахового тексту має сконцентрувати свою увагу на точності відтворення змісту, оскільки неточність може спричинити дуже негативні наслідки, особливо при перекладі текстів у галузі технологій, медицини, юриспруденції тощо. Це означає, що ступінь вільної інтерпретації у фаховому перекладі є суттєво меншим у порівнянні з художнім перекладом, цей тип передбачає мінімальний ступінь творчості, оскільки перекладач має дотримуватися вимог об’єктивності та нейтральності [30].

В аспекті володіння мовами фаховий переклад навпаки вимагає більшого, адже тут потрібні не лише загальні знання вихідної та цільової мов, але й знання спеціальної термінології, в отже і розуміння позначуваних термінами понять.

Визначаючи фаховий текст як інструмент та результат вербалізованої комунікативної діяльності, закоріненої на суспільно-продуктивній професійній активності, справедливо стверджують, що основою таких текстів виступає професійна термінологія [5, с. 78].

Також указують, що у процесі підготовки перекладу такого тексту необхідно спочатку максимально точно і повно осягнути зміст оригінального тексту, потім на цій основі сформувати задум майбутнього повідомлення мовою перекладу, в вже після цього остаточно сформувати та сформулювати цільовий текст [там само]. Пропонується також більш детальний опис процесу відтворення вихідного фахового тексту мовою перекладу, який включає:

● початковий етап аналізу оригінального тексту, що охоплює не лише знайомство зі змістом, але й з’ясування головної мети, контексту створення, цільової аудиторії, стилю або підстилю;

● підготовчий етап, який полягає в осмисленні теми тексту, його проблематики, тобто фахового змісту, що може потребувати консультації зі спеціалістами у відповідній фаховій сфері;

● основний етап, що є власне перекладом, який максимально точно передає структуру тексту, зберігає його стильові характеристики та культурні нюанси, спрямовані на досягнення тієї самої мети; цей етап акцентує, що цей тип перекладу зорієнтований на відповідну аудиторію, але найголовнішим тут є повне, точне, прозоре подання змісту із адекватним використанням загальнонаукової та спеціальної термінології;

● перевірчий етап, який здійснюється у два кроки: на першому кроці відбувається попередня перевірка для виявлення можливих мовних і технічних помилок у перекладному тексті; на другому кроці здійснюється фінальна

перевірка, у ході якої текст перекладу порівнюється з текстом оригіналу задля оцінки адекватності здійсненого перекладу [30].

Зауважимо, що останній етап є, на нашу думку, як дуже важливим, так і доволі складним, як і весь процес фахового перекладу загалом. Серед теоретиків перекладознавства немає спільної думки про те, хто краще здатний відтворювати фаховий текст: професійний перекладач, який для цього має опанувати достатньо інформації у певній спеціальній галузі, або ж фахівець у цій галузі, який достатньою мірою володіє мовою тексту оригіналу. Існує також думка, що найефективнішим буде залучення до фахового перекладу обох цих агентів.

Ще більш дискусійним постає питання перевірки перекладеного тексту фахового характеру, як слушно зауважує вітчизняна дослідниця О.О. Селіванова, тут на перший план виходить визначення ступеня відповідності / невідповідності тексту перекладу оригіналові [19, с. 547].

Цілком очевидно, що для цього необхідним завданням постає розробка критеріїв відповідності, причому тут необхідно враховувати, що різні країни використовують різні критерії та стандарти. Стандарти визначають спеціальні органи, які також оцінюють ступінь відповідності різних національних стандартів, спираючись на такі основні поняття, як сукупність основних положень, що відбивають суть стандарту та описуються як *технічний зміст; структура тексту* – розділи, підрозділи, додатки, рисунки, таблиці, включно із їхнім розташуванням, порядком слідування, в також мовні форми [53; 10].

Мовна форма, тобто форма вислову, є так само важливою, оскільки через неї можуть виникати відхилення від технічного змісту тексту оригіналу [53], що може бути зумовлене відмінністю іноземного технічного змісту від національного стандарту [10]. У той самий час, припускаються зміни, як-от, редакційні зміни [53], які дозволені, тому що не впливають на технічний зміст [10]. Окрім редакційних замін дозволені й інші, наприклад, заміна слів чи мовних виразів на синонімічні, які є більш прийнятними у цільовій мові. Загалом відповідність тексту перекладу визначається збереженням технічного змісту за допомогою використання засобів не мови оригіналу, в іншої –

цільової мови, за відповідності мовних форм всім нормам мови перекладу, в також відповідність усіх структурних елементів оригіналу у тексті перекладу [10].

Згідно міжнародних норм існує три ступені відповідності між оригінальним і перекладеним фаховим текстом: по-перше, ***ідентичність***, по-друге, ***модифікація***, по-третє, ***нееквівалентність***. Цілком очевидно, що в Україні вважається прийнятим ступінь ідентичності та модифікації [10]. Ідентичність та модифікація передбачає збіжність технічного змісту та структури, в також наявність лише дозволених змін форми вислову та дотримання національних мовних норм, іншими словами, дотримання всіх вимог, що є прийнятними з точки зору національного стандарту, отже переклад є загалом тотожним оригіналові [10].

Таким чином, зростання питомої ваги фахового перекладу і наукового інтересу до його осмислення викликане розвитком науково-технічного та інформаційного прогресу та глобалізацією багатьох фахових сфер. Хоча творче начало перекладача у цьому типі перекладу задіяно незначною мірою, фаховий переклад також є викликом у перекладацькій діяльності. Першочерговими завданнями перекладача при відтворенні фахового тексту є збереження його спеціалізованого змісту, який значною мірою втілено у відповідній термінології. Також важливими завданнями постають якомога точніше відтворення структури тексту оригіналу, його мети, стилю, орієнтації на цільову аудиторію. Відповідно, у фаховому перекладі основною є вимога точності, тобто досягнення максимальної тотожності тексту оригіналу та тексту перекладу за умови повного дотримання норм цільової мови.

1.2. Термін як ключова одиниця фахового тексту та фахового перекладу

Фаховий текст, як спеціалізована форма комунікації в науковій, технічній чи професійній сфері, як було з’ясовано в попередньому підрозділі,

характеризується високим ступенем точності, однозначності понять. Дослідження терміна як ключової одиниці фахового тексту передбачає аналіз його дефініції, класифікації та особливостей перекладу, що є актуальним у контексті глобалізації, міжкультурної комунікації, в надто особливостей фахового перекладу.

Фаховий текст є невід'ємною частиною професійної комунікації, де терміни виконують роль основних носіїв інформації. Вони забезпечують точність і уникнення неоднозначності, що критично важливо в галузях, таких як медицина, юриспруденція чи техніка. Наприклад, у медичному тексті термін повинен бути чітко визначеним, щоб уникнути помилок у діагностиці чи лікуванні.Цілком очевидно, що неправильний переклад терміна може призвести до серйозних наслідків також, наприклад, у технічній документації.

Слід звернути увагу на ту обставину, що українські джерела підкреслюють роль терміносистем у національній мові, тоді як англомовні акцентують на глобальних стандартах перекладу. Це можна пояснити необхідністю розвитку терміносистеми української, як процесу загального розвитку національної мови, та статусом англійської, як мови міжнародного співробітництва у багатьох галузях.

Фаховий текст відрізняється від не фахового своєю спеціалізованою лексикою, де терміни становлять значну частину обсягу. Вони не лише позначають поняття, але й формують терміносистему – сукупність взаємопов'язаних термінів, що відображає структуру галузі знань. У перекладі це вимагає врахування культурних і лінгвістичних відмінностей.

Ключові особливості термінів охоплюють однозначність (у межах терміносистеми не має бути полісемії); системність (наявність ієрархічних зв'язків, наприклад, гіперонімів та гіпонімів); нормативність (регулювання термінів стандартами, такими як ДСТУ в Україні); інтернаціональність (наявність значної кількості запозичених термінів) [1, с. 226].

Саме ці характеристики роблять термін ключовою одиницею фахового тексту та становлять виклик для перекладача.

Термін є основною структурною одиницею фахового тексту, оскільки він забезпечує точне позначення понять, об'єктів чи процесів у конкретній галузі знань. За визначенням, термін – це «слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [1, с. 228]. У фаховому тексті термін виконує номінативну функцію, забезпечуючи однозначність і високу інформативність, на відміну від загальновживаних слів, які можуть бути полісемічними.

У англомовних джерелах термін визначається як спеціалізована лексична одиниця, часто отримана з корпусів, таких як тезауруси чи глосарії для оновлення термінологічних ресурсів. Наприклад, у біомедичній сфері термін – це одно- чи багатослівний вираз зі спеціалізованим значенням [31]. Термін у фаховому тексті є моносемічним, на відміну від полісемічних слів.

Дослідження засвідчують, що терміни становлять основу точності професійної комунікації, а їхній переклад вимагає глибокого аналізу [47]. У професійних текстах термін не лише передає інформацію, але й формує систему понять, що робить його ключовим для науково-технічного прогресу. Українські дослідники підкреслюють, що термін – це «мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки» [8]. Це визначення акцентує роль терміна в забезпеченні точності комунікації. Причому, деякі терміни мають перекладні еквіваленти, але можуть вимагати контекстуального уточнення [16].

Терміни володіють різними сутнісними рисами, визначеними за різними критеріями, але загальновизнаним факти є те, що як ключова одиниця фахової комунікації та перекладу вони забезпечують: *точність* (уникнення неоднозначності в фаховому дискурсі [3, с. 18]); *системність* (формування терміносистем у різних сферах [6, с. 181]); *адаптивність* (необхідність урахування лінгвокультурних відмінностей [17, с. 222]); *еволюційність* (зміна значень з розвитком науки, як у ІТ-термінах [21]).

Виклики визначення терміна включають полісемію в перехідних контекстах, тобто наявність різних значень того самого терміна в терміносистемах різних сфер. Наприклад, термін “bank” у фінансовому тексті – “банк”, а в географічному – «берег» [42, с. 40]. Це підкреслює необхідність дефініції для фіксації значення як загалом, так і в межах певної терміносистеми.

Дефініція терміна – це чітке визначення, що відображає суттєві ознаки поняття на певному рівні розвитку науки. За визначенням, термін – це «однозначне слово, позбавлене експресивності», з обов'язковою дефініцією [1, с. 227]. У фаховому тексті дефініція забезпечує однозначність, наприклад, «артропластика» – хірургічна операція для відновлення рухомості суглобів [3, с. 20].

В англомовних текстах йдеться про те, що дефініція терміна часто вимагає контекстуального аналізу, оскільки слова тісно пов'язані з контекстом [47]. У спеціалізованих текстах, таких як інструкції, дефініція терміна часто є нормативною [17, с. 223].

Надання дефініції терміну, в також її переклад, містить у собі певні виклики, в саме: відсутність еквівалентів у цільовій фаховій мові [8]; необхідність культурної адаптації, врахування національних стандартів, наприклад, ДСТУ, термін прив'язаний до правових чи наукових систем, що відрізняються в англосаксонській та українській традиціях [42]; полісемія в межах різних терміносистем [51]; еволюція понять, в отже і термінів, у галузях, що стрімко розвиваються, як ІТ [6, с. 182], що вимагає узгодження дефініції [35, с. 5].

Ефективність дефініції залежить від інтеграції з термінологічними базами, що знижує помилки на 15% [31].

Переклад дефініції вимагає використання методів, як калькування чи описовий переклад, для збереження наукової точності [42].

Класифікації термінів базуються на ступені спеціалізації, структурі та походженні.

За ступенем *спеціалізації* терміни поділяються на:

- загальнонаукові (використовуються в багатьох галузях, наприклад, «система», «аналіз») [1, с. 227].
- міжгалузеві (в кількох галузях, наприклад, «амортизація») [8].
- вузькогалузеві (специфічні для однієї галузі, наприклад, «лізинг», «фрекінг») [16].

За *структурою* терміни охоплюють такі основні типи: прості («sterile – стерильний»), складні («non-pyrogenic – апірогенний») та терміни-словосполучення («guided bone regeneration – направлена регенерація кісток») [17, с. 225].

За *походженням* терміни поділяються на інтернаціональні, запозичені та питомі.

В англійськомовних джерелах класифікації термінів включають моделювання семантичних полів для позиціонування термінів у тезаурусах [47]. Наприклад, терміни класифікуються за тематичними групами: енергетичні («fracking – гідравлічний розрив пластів»), геополітичні («resource nationalism – ресурсний націоналізм») [35, с. 10].

Особливості перекладу терміна вимагають врахування контексту для уникнення полісемії. Методи перекладу включають калькування («classification – класифікація»), транслітерацію («filibuster – філібастер») та описовий переклад («deep state – глибинна держава») [42]. У спеціалізованих текстах, як-от біомедичних, класифікація термінів допомагає в розпізнаванні з урахуванням варіацій (наприклад, “a-helix” vs. “alpha-helix”) [31]; перефразування застосовується для нееквівалентних термінів [51]. У сучасних спеціальних перекладених текстах також нерідко використовується нульовий переклад.

Переклад термінів у фахових текстах – складний процес, що вимагає збереження семантики та адаптації до цільової мови. Основні методи охоплюють:

- транскодування (наприклад, «laser – лазер») [1, с. 227];
- калькування («standard key-combination – стандартна комбінація клавіш») [8];

● описовий переклад («retained teeth – молочні зуби, які вчасно не випали») [17, с. 225].

У англійськомовних джерелах акцентують еквівалентність перекладу термінів: формальну, денотативну та прагматичну [47]. Українські джерела також підкреслюють стандартизацію: переклад повинен бути терміном-еквівалентом, з урахуванням контексту [3, с. 25].

Переклад сприяє збагаченню української термінології, особливо через запозичення, наприклад, «blockchain – блокчейн» – запозичення терміну [21].

Слід зазначити, що сучасні дослідники звертають увагу на роль штучного інтелекту у перекладі та підкреслюють, що штучний інтелект прискорює процес перекладу, але потребує людського контролю для точності [52, с. 48], в також висловлюють переконання, що подальші дослідження можуть фокусуватися на комп'ютерних інструментах для перекладу [47].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що термін як ключова одиниця фахового тексту забезпечує точність і системність фахової комунікації. Терміни розподіляються за змістом, структурою, походженням; розуміння їхнього змісту із необхідністю вимагає врахування контексту. Дефініція та класифікація термінів потребують чіткості, а переклад – використання широкого спектру методів для збереження змісту. Проблеми перекладу термінів включають відсутність еквівалентів у цільовій мові, потребу в культурній адаптації, полісемію термінів у межах різних терміносистем або однієї терміносистеми. Залежно від змісту та походження терміну, в також від нормативних стандартів цільової мови відтворення термінів здійснюється за допомогою пошуку перекладного еквівалента, транскодування, калькування, описового перекладу. Таким чином, термін є основою фахового тексту, а його переклад – ключем до глобальної фахової комунікації.

1.3. Фонові знання як невід’ємна складова фахового перекладу

Поняття *фонові знання* визначають як одне із ключових, які використовують у зв’язку з аналізом екстралінгвістичних аспектів процесу

комунікації [4, с. 28]. Але особливої значущості фонові знання набувають в аспекті перекладу. Під час роботи з будь-яким текстом перекладач завжди стикається з проблемами, що часто пов’язані не лише із знанням особливостей вихідної та цільової мови, а із знаннями екстралінгвального характеру, які у перекладознавстві позначають терміном «фонові знання».

На думку Л.М. Черноватого, коли ми характеризуємо роль перекладача, ми маємо взяти до уваги принципову недостатність професійного володіння мовами, що особливо стосується фахового перекладу, який вимагає спеціальних знань та умінь. Дослідник указує на важливість наявності у перекладача широкого діапазону фонових знань, у тому числі і знання спеціальної термінології [24, с. 19].

Дослідники-перекладознавці одностайні у думці, що фонові знання охоплюють як соціокультурну інформацію, так і предметні знання.

Соціокультурний компонент фонових знань описують як взаємозв'язок між мовою та культурним контекстом, розглядаючи цей зв’язок як діалектичний. Також стверджують, що фонові знання, досвід та особистісні характеристики індивидів мають вплив на сприйняття та розуміння соціокультурної інформації [43].

Е. Д. Херш розробив концепцію «культурної грамотності», яка передбачає оволодіння певними загальними знаннями, що дозволять індивіду розуміти та усвідомлювати прочитане. Дослідник визначає культурну грамотність як мережу інформації, якою володіють компетентні читачі. Таким чином, ефективність комунікації, що свідчить про грамотність, залежить від достатнього обсягу фонових знань, що дозволяють адекватно розуміти сенс висловлювання [40].

Ідея фонових з'явилася вже майже п’ятдесят років тому, адже ще у 1970-х роках виникла теорія фонових знань (під назвою schema theory), яка стала дуже популярною в методиці навчання читання. Ця теорія стверджує, що будь-який текст, усний чи писемний, сам по собі не містить значення. Кожен індивід сприймає та розуміє текст відповідно до своєї індивідуальної системи фонових

знань, досвіду та світогляду. Але у практиці перекладу, ця теорія на сьогодні ще не одержала належної уваги [32].

Наявність фонових знань вважають важливою складовою фахової компетентності, яка є безпосередньою метою навчання майбутніх перекладачів, що ґрунтується на загальному розумінні терміну «компетентність» [14, с. 27], який зазвичай визначають як сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують здійснення перекладу на професійному рівні у відповідних його видах.

Поняття фахової компетентності перекладача та її складу присвятили увагу чимало вітчизняних дослідників-перекладознавців у своїх працях [11; 14]. За даними цих розвідок фахова компетентність перекладача постає як складне і багатокомпонентне утворення, яке охоплює знання щонайменше двох мов, тобто білінгвальну компетентність, знання у галузі перекладознавства, тобто перекладацьку компетентність [11; 14], а також екстралінгвальну компетентність, що власне і передбачає наявність предметних та фонових знань [14].

Як бачимо, у цьому визначенні предметні та фонові знання розглядаються окремо. Предметні знання за такого підходу тлумачать як спеціальні поняття, характерні для тієї чи іншої галузі людської діяльності. Фонові знання, у свою чергу, розуміють як соціокультурну інформацію, яка є необхідною для розуміння іншомовного тексту. Отже, фонові знання, як правило, описують як знання не у якійсь вузькій галузі, а такі, що стосуються культури певного народу в цілому, тому вони беруть участь у процесі інтерпретації комунікативної поведінки, визначають очікування комунікантів. Фонові знання можна вважати готовими смислами, які культурна і мовна спільнота пропонує своїм членам [35].

У той самий час, існує і інша точки зору, згідно якої фонові знання описують як «загальні відомості певної галузі, до якої належить текст перекладу, також це інформація про певну галузь знань, яка дозволяє вірно в ній орієнтуватися», тобто тут під фоновими знаннями мають на увазі предметні

знання.

Отже, фонові знання загалом – це соціокультурна інформація, що уможливлює розуміння комунікативного фону функціонування певного народу, життя певної країни. Перекладознавці переконані, що саме переклад сприяє поширенню фонових знань, оскільки без розуміння усього обсягу соціокультурної інформації неможливо повною мірою сприйняти усі смислові відтінки тексту оригіналу та відтворити його, зводячи до мінімуму смислові втрати та помилки.

Для здійснення максимально правильного перекладу необхідно, щоб перекладач, окрім знання вихідної та цільової мови, володів знанням про способи перекодування одиниць мови оригіналу на мову перекладу, в також мав знання у спеціальній галузі [25, с. 130].

Перекладач, навіть той, що має справу з текстами лише в одній фаховій сфері, не має усього максимального обсягу предметних знань у цій сфері, оскільки він володіє обмеженим обсягом цих знань. Також, на відміну від фахівців у цій сфері, які виступають авторами і адресатами тексту оригіналу та демонструють активне володіння спеціальним званням, знання перекладача є не лише обмеженим, але й пасивним. А враховуючи характерне для сучасної науки переплетення різних галузей знання та потребу працювати з текстами у різних сферах, робить важливим для перекладача постійне розширення обсягу фонових знань [25, с. 130].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що в сучасних перекладознавчих студіях дослідники одностайні у думці про важливість фонових знань, як основи для правильної інтерпретації змісту тексту оригіналу, в отже його відтворення цільовою мовою. Але висловлюються різні позиції щодо співвідношення понять “фонові знання” та “предметні знання “. У нашій роботі поділяємо точку зору тих авторів, які розуміють під фоновими знаннями соціокультурну інформацію загального характеру, в під предметними знаннями – інформацію, що стосується певної фахової сфери, її основних понять і термінів. Очевидно, що здійснення фахового перекладу із необхідністю

передбачає наявність у перекладача предметних знань. У той самий час, це не виключає значущості фонових – соціокультурних – знань, які у тому чи іншому ступені проявляються у кожній фаховій сфері.

1.4. Специфіка машинного перекладу на основі штучного інтелекту.

У сучасному світі, де глобалізація посилює потребу в швидкому обміні інформацією, машинний переклад стає ключовим інструментом для обробки фахових текстів. Дослідження машинного перекладу фахових текстів передбачає аналіз його особливостей, переваг, викликів та перспективи розвитку, що є актуальним у контексті інтеграції штучного інтелекту в перекладацьку діяльність.

Машинний переклад фахових текстів є невід'ємною частиною сучасної перекладацької практики, де системи на основі нейронних мереж дозволяють автоматизувати процеси, але вимагають постредагування для забезпечення точності. Фахові тексти, такі як юридичні, медичні чи технічні документи, містять складну термінологію, що робить їх переклад викликом, як для людини-перекладача, так і для автоматизованих систем. Наприклад, у юридичних текстах терміни нерідко вимагають культурної адаптації, а в медичних – точного відтворення, щоб уникнути помилок. Глобалізація посилює роль машинного перекладу, дозволяючи швидкий доступ до інформації, але також викриває обмеження технологій.

Як очевидні переваги, так і наявні ще на сьогодні недоліки, визначають машинний переклад фахових текстів як складний, але перспективний напрямком.

Машинний переклад – це автоматизований процес перекладу тексту з однієї мови на іншу за допомогою комп'ютерних систем, без безпосереднього втручання людини. Машинний переклад фахових текстів – це «застосування алгоритмів штучного інтелекту для обробки спеціалізованої лексики в

наукових, технічних чи професійних документах, з метою забезпечення точності та швидкості» [46].

У англійськомовних джерелах машинний переклад визначається як технологія, що використовує нейронні мережі для обробки окремих текстів та цілих корпусів [41]. Дослідження засвідчують, що машинний переклад становить основу сучасної локалізації, але вимагає глибокого аналізу для фахових текстів [56].

У професійних текстах машинний переклад не лише передає інформацію, але й формує систему перекладених понять, що робить його ключовим для глобального обміну знаннями. Українські дослідники підкреслюють, що машинний переклад – це «інструмент для автоматизації перекладу фахових текстів, з акцентом на термінологічну точність» [2]. Це визначення акцентує роль машинного перекладу у забезпеченні точності комунікації. Наприклад, у юридичних текстах терміни, які мають відповідники в українській, часом вимагають контекстуального уточнення [12].

Звертаючись до переваг машинного перекладу фахових текстів, слід зазначити, що він забезпечує такі:

- *швидкість*: автоматизація процесів є важливою для роботи з великими обсягами текстів [29] (за даними досліджень, автоматизовані системи скорочують на 50% час виконання перекладу фахових текстів [41]);
- *доступність*: зниження матеріальних витрат на переклад, оскільки вартість постредагування набагато менша за вартість власне перекладу [22, с. 156];
- *адаптивність*: інтеграція систем машинного перекладу з глосаріями для урахування культурних відмінностей [там само, с. 156];
- *еволюційність*: постійне вдосконалення машинного перекладу з розвитком штучного інтелекту [41];

Машинний переклад фахових текстів характеризується використанням нейронних мереж для обробки спеціалізованої лексики. Такий переклад

визначають як «процес, де алгоритми аналізують контекст для точного відтворення термінів» [46].

У фаховому тексті машинний переклад забезпечує однозначність, але стикається з викликами термінології. В англійськомовних текстах особливості включають контекстуальний аналіз, оскільки терміни тісно пов'язані з конкретної галуззю [41]. У спеціалізованих текстах, таких як технічні інструкції, машинний переклад часто є нормативним [56].

Разом із безсумнівними перевагами, автоматизований переклад на сьогодні ще далеко не досконалий, за даними досліджень. «Машинний переклад може генерувати до 20% помилок у відтворенні термінології фахових текстів» [46]. До викликів, які на цей момент стоять перед системами такого перекладу, відносять такі:

- відсутність еквівалентів термінів у цільовій мові [22, с. 157];
- необхідність культурної адаптація, зокрема врахування національних стандартів, наприклад, ДСТУ, локалізація [12];
- труднощі відтворення полісемічних термінів;
- еволюція наукового знання, що спричиняє виникнення нових термінів, особливо в галузях, які швидко розвиваються [2].

Застосування систем автоматизованого перекладу демонструє ефективність, але з потребою в людському контролі [46], причому ефективність систем автоматизованого перекладу залежить від інтеграції з термінологічними базами, що знижує помилки на 15% [41].

Для подолання викликів та виправлення помилок використовують постредагування, що підвищує точність [29].

Перспективи машинного перекладу фахових текстів пов'язані з удосконаленням нейронних мереж та їхньою інтеграцією зі штучним інтелектом. Дослідники прогнозують, що «до 2030 року точність сягне 95% для фахових текстів» [41]. До більш конкретних перспектив машинного перекладу також відносять такі: інтеграція з глосаріями, як основа зниження помилок [2]; переклад у реальному часі, в саме: синхронний переклад для конференцій;

підтримка менш поширених мов, наприклад, української [22, с. 157]; етичні аспекти, зокрема захист даних у фахових текстах [46]; співпраця перекладачів та розробників [29].

Конкретні перспективи також стосуються різних фахових сфер, наприклад, у медичній галузі – автоматизований переклад діагностики [41]; у юридичній сфері – адаптація систем автоматизованого перекладу до правових систем різних країн [56].

Таким чином, машинний переклад фахових текстів забезпечує швидкість і доступність, але стикається з викликами, у тому числі у відтворенні термінології, що пов’язані зі сприйняттям багатозначності та контексту. Удосконалення цих систем спирається на нейронні методи та інтеграцію із штучним інтелектом. Проблема подолання наявних недоліків у відтворенні термінології вирішується шляхом постредагування, що засвідчує інтегрований характер фахового перекладу із застосуванням автоматизованих систем.

1.5. Етапи, матеріал та процедури дослідження

Дослідження традиційно проведено у три основні етапи.

Перший етап присвячено формуванню теоретичної бази шляхом розгляду всіх релевантних проблем. До таких належать: проблеми специфіки фахових текстів та фахового перекладу; визначення та класифікації термінів, як основних змістових одиниць фахових текстів; розгляд понять фонових знань та предметних знань, як необхідних складових діяльності перекладача у роботі з фаховими текстами; особливостей автоматизованого перекладу. Зміст цього етапу роботи викладено у попередніх підрозділах.

Другий етап є перехідним між теоретичною і практичною частинами роботи. Його присвячено добору матеріалу для проведення аналізу та розробці дослідницьких процедур.

Матеріал дослідження склали автентичні англійськомовні тексти у галузі права та медицини, в також переклади цих текстів українською мовою. Ці

тексти перекладені українською у курсових роботах студентів 4 курсу кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна (курсові роботи Беззубець К., науковий керівник проф. Ольховська А.С.; Голік В., науковий керівник доц. Івахненко А.О.; Матушанської О., науковий керівник доц. Лук'янова Т.Г.; Зуб К., науковий керівник ст.викл. Ахмедова Е.Д.; Оганесян Л., науковий керівник доц. Івахненко А.О.; Юр'євої Д., науковий керівник доц. Тащенко Г.В.).

Курсові роботи, крім тексту перекладу, містять англо-українські глосарії, де подано переклад основних термінів цих текстів. Ці глосарії ми використали для проведення аналізу, причому українські еквіваленти термінів, запропонованих перекладачем-людиною, вважаємо правильними, оскільки курсові роботи перевірялися науковими керівниками.

У ході аналізу було здійснено такі дослідницькі процедури:

- із глосаріїв було вилучено спеціальну лексику та загальнонаукові терміни, в результаті чого кількість англійськомовних термінів склала 500 одиниць, з них 230 – це юридичні терміни, 270 – медичні терміни;
- до глосаріїв було додано третій стовпчик, який містить переклад термінів, зроблених за допомогою штучного інтелекту;
- шляхом порівняльного аналізу було виявлено ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення, було визначено правильні (прийнятні) та неправильні перекладні еквіваленти, запропоновані штучним інтелектом;
- шляхом кількісного аналізу було встановлено співвідношення правильних і неправильних перекладних еквівалентів, поданих штучним інтелектом, та на цій основі визначено його ефективність у перекладі термінів загалом і окремо у юридичних та медичних текстах.

До викладеного слід додати два важливих для нашої роботи міркування.

По-перше, раніше згадана у міжнародних та вітчизняних стандартах фахового перекладу прийнятність модифікацій стосується, з нашої точки зору, відтворення фахового тексту в цілому. Мовні – граматичні, лексичні та ін. відмінності із необхідністю вимагають модифікацій, але можливість таких

модифікацій у перекладі термінів здається сумнівною. З іншого цієї причини у своєму дослідженні ми вважаємо за правильні лише ідентичні перекладацькі рішення, тоді як подібні або модифіковані піддаємо аналізу, а відмінні варіанти трактуємо як неправильні .

По-друге, у роботі в якості інструменту штучного інтелекту використано Chat GPT, який на сьогодні є чи не найбільш популярним. У цьому зв'язку вважаємо за необхідне детально охарактеризувати цей інструмент автоматизованого перекладу.

ChatGPT, розроблений компанією OpenAI, є передовою моделлю штучного інтелекту, заснованою на архітектурі GPT (Generative Pre-trained Transformer), яка набула значного поширення в численних галузях, включаючи сферу машинного перекладу. Ця модель не позиціонується як вузькоспеціалізований інструмент виключно для перекладу, на відміну від таких сервісів, як Google Translate чи DeepL, які оптимізовані саме для цієї мети. Однак, завдяки своїй універсальності та здатності до генеративного оброблення тексту, Chat GPT ефективно справляється з завданнями перекладу, демонструючи глибоке розуміння контексту, семантичних нюансів, культурних особливостей та регіональних варіацій мов. Наприклад, модель може не просто перекладати слова чи фрази, а адаптувати текст до конкретного стилю, тону чи аудиторії, враховуючи додаткові інструкції від користувача, такі як «переклади в неформальному стилі» або «збережи іронію оригіналу». Це робить її особливо цінною для перекладу художньої літератури, маркетингових матеріалів, повсякденних діалогів чи навіть технічних описів, де традиційні перекладачі часто втрачають нюанси через жорстку орієнтацію на статистичні моделі. Крім того, Chat GPT підтримує переклади в реальному часі, що дозволяє використовувати її в чатах, освітніх платформах чи бізнес-комунікаціях, де швидкість і природність є ключовими [36].

Однією з найважливіших переваг Chat GPT як перекладача є його висока точність, яка часто перевершує показники багатьох традиційних систем машинного перекладу. Дослідження демонструють, що модель досягає

вражаючих метрик якості, наприклад, BLEU-оцінки на рівні приблизно 0.88 та загальної точності близько 0.68, що робить її конкурентоспроможною не лише з автоматизованими інструментами, але й з людськими перекладами в певних сценаріях. Для порівняння, інструменти на зразок MateCat сягають BLEU 0.82 та точності 0.49, тоді як Chat GPT краще справляється з контекстуальними залежностями, складними синтаксичними конструкціями та ідіоматичними виразами, завдяки навчанню на масивних багатомовних датасетах. Це особливо помітно в завданнях, де потрібне розуміння культурного контексту, наприклад, при перекладі ідіом чи метафор, де модель мінімізує втрату сенсу [39].

У спеціалізованих тестах, таких як переклад медичної інформації з англійської на іспанську, китайську та російську мови, Chat GPT-4 показав вищу точність і безпеку порівняно з Google Translate, з нижчим ризиком потенційної шкоди через помилки в інтерпретації термінів. Найкращі результати спостерігалися для іспанської мови, де модель досягла високої флюентності та точності, тоді як для китайської та російської ефективність була дещо нижчою, але все ж перевершила конкурентів. Це пояснюється інтеграцією великої кількості даних, включаючи медичні корпуси, що дозволяє моделі краще адаптуватися до доменних специфік [28]. Крім того, в літературних перекладах, наприклад, арабських текстів, Chat GPT перевершує Google Translate за параметрами флюентності, креативності та збереження контексту, досягаючи 82.5% точності в передачі загального сенсу при перекладах на китайську та російську мови. Такі показники підкреслюють перевагу моделі в обробці нюансів, які часто ігноруються системами, що базуються на правилах, і роблять її корисною для дослідників, письменників чи видавців [57].

Chat GPT також проявляє себе як ефективний інструмент для оцінки якості перекладів, хоча його результати в цій ролі не завжди є стабільними через залежність від формулювання запиту. У контрольованих тестах ефективність моделі як оцінювача варіювалася від 30% до 70%, що свідчить про значний потенціал для автоматизованої перевірки текстів, але також про необхідність людського втручання, оскільки штучний інтелект може

недооцінювати тонкі помилки чи переоцінювати прийнятність перекладу порівняно з професійними лінгвістами. Це особливо актуально для складних текстів, де потрібне глибоке розуміння культурних референцій [33].

Дослідження літературних і поетичних творів підтверджують, що Chat GPT перевершує DeepL у сценаріях, де креативність грає ключову роль, наприклад, у перекладі художньої прози чи поезії, де модель краще зберігає емоційний тон, ритм і стилістику оригіналу. Однак, у спеціалізованих доменах, таких як медицина, юриспруденція чи технічна документація, можуть виникати помилки через обмеженість тренувальних даних, відсутність реального часу оновлення чи потенціал до «галюцинацій» генерації неіснуючих фактів. Наприклад, при перекладі інструкцій для педіатричної допомоги, Chat GPT продемонстрував кращі результати в багатомовних задачах, ніж Google Translate, але все ж вимагає перевірки на критичні помилки, які можуть вплинути на безпеку [36]. Загалом, модель добре інтегрується в робочі процеси, дозволяючи користувачам ітеративно покращувати переклади через уточнення, що робить її гнучкішою за статичні інструменти.

Незважаючи на численні переваги, Chat GPT має ряд недоліків, які обмежують його застосування як самостійного перекладача. Серед них потенційні неточності при роботі з рідкісними мовами, діалектами чи маловідомими регіональними варіаціями, де обсяг тренувальних даних може бути недостатнім, що призводить до спрощень чи помилок. Крім того, модель чутлива до довжини тексту: при обробці дуже довгих документів (понад кілька тисяч знаків) може втрачати контекст або генерувати неповні переклади, вимагаючи розбиття на частини. Якість результату також сильно залежить від якості формулювання завдання: нечіткі чи загальні запити призводять до менш точних виходів, тоді як детальні інструкції з прикладами значно покращують точність. У критичних областях, таких як правові контракти, медичні рецепти чи дипломатичні документи, рекомендується комбінувати штучний інтелект з професійним редагуванням, щоб уникнути юридичних чи етичних ризиків. Наприклад, дослідження показують, що в медичних перекладах помилки Chat

GPT можуть становити до 10-20% у складних випадках, що робить його непридатним для самостійного використання без нагляду [28].

Загалом, Chat GPT, як свідчать наведені дані, підходить для швидких перекладів фахових текстів не дуже великого обсягу, він є ефективнішим за системи машинного перекладу, але не позбавленим недоліків, що визначає участь людини-перекладача для здійснення постредагування.

Описані дослідницькі процедури здійснено на ***третьому етапі дослідження,*** його зміст викладено в наступному розділі.

Висновки до розділу 1

Стрімкий розвиток науково-технічного знання та інформаційних технологій стимулює зростання кількості фахових текстів, до яких переважно належать тексти у різних галузях науки. Процеси глобалізації вимагають від фахівців ознайомлення з цими текстами, що своєю чергою збільшує питому вагу і значимість фахового перекладу.

Фаховий переклад припускає значно менші можливості інтерпретації ніж художній переклад, оскільки вимагає точності відтворення структури та змісту тексту оригіналу, але це не означає, що цей тип перекладу не вимагає значних зусиль. Проблеми фахового перекладу є іншими у порівнянні з тими, що постають у художньому перекладі, до основних з них належать наявність у перекладача достатнього обсягу знань у певній спеціальній галузі та знання відповідної термінології у вихідній та цільовій мовах.

Важливість володіння термінологічним апаратом пояснюється тим, що терміни є мовними одиницями, які передають основний зміст (технічний зміст) фахового тексту. Перекладні еквіваленти термінів мають узгоджуватися з нормативними стандартами цільової мови; міжнародна класифікація ступенів відповідності між фаховими текстами вихідною та цільовою мовами охоплює три типи, з яких прийнятними, у тому числі у вітчизняному просторі,

вважаються два – ідентичність та модифікація, тоді як третій визначається як нееквівалентний, в отже не є прийнятним.

Фаховий текст постає основною одиницею професійної комунікації, тоді як його основною характеристикою є інформативність, в терміни у фаховому тексті виступають основними носіями інформації, що визначає їхню ключеві роль у фаховому тексті та у фаховому перекладі.

Терміни є мовними одиницями на позначення наукових понять, їх провідними характеристиками є однозначність, системність нормативність та (частково) інтернаціональність; терміни охоплюють загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціалізовані, вони варіюються за структурою та за походженням. Відтворення термінів у фаховому перекладі здійснюється за допомогою транскодування, калькування, описового перекладу та часом нульового перекладу.

Переклад термінів передбачає врахування контексту, у першу чергу контексту фахової сфери, до якої належить текст оригіналу. Це визначає необхідність наявності у перекладача достатнього обсягу фонових знань.

Під фоновими знаннями зазвичай розуміють інформацію загального соціокультурного характеру, тоді як інформацію певної фахової сфери трактують як предметні знання.

Предметні знання складають основу розуміння тексту оригіналу і його якісного перекладу, хоча існує думка, що перекладач, який не є фахівцем у галузі, не здатний оволодіти цими знаннями повною мірою, крім того, предметні знання перекладача є пасивним. Тим не менш, перекладацька практика засвідчує наявність чисельних якісних фахових перекладів. Фонові знання у розумінні соціокультурної інформації теж відіграють важливу роль у фаховому перекладі, оскільки фахові сфери є культурно / лінгвокультурних позначеними. Нові можливості фахового перекладу відкриваються з появою так званого машинного перекладу, винаходом та удосконаленням автоматизованих систем перекладу, використанням інструментів штучного інтелекту. До переваг такого перекладу відносять швидкість, доступність, адаптивність та здатність

до еволюції. Серед недоліків називають неспроможність правильно відтворювати багатозначні слова, здійснювати культурну адаптацію та інші. Вказуючи на значні перспективи вдосконалення автоматизованого перекладу, дослідники однозначно сходяться у думці, що фахові тексти, перекладені у такий спосіб, потребують постредагування, що фаховий переклад високого рівня є інтегрованим результатом роботи машини і людини-перекладача. Дослідження складається з трьох етапів, перший з яких присвячено формуванню теоретичної бази дослідження, другий – пошуку матеріалу та розробці процедур аналізу, тоді як третій етап є реалізацією цих процедур.

У якості матеріалу дослідження використано автентичні англійськомовні тексти у галузі права та медицини, їхні українські переклади та англо-українські глосарії, увесь цей матеріал міститься у курсових роботах студентів кафедри. У процесі аналізу із глосаріїв було вилучено всі одиниці крім галузевих термінів; до перекладу термінів, зроблених людиною-перекладачем, було додано їхній переклад, отриманий шляхом застосування штучного інтелекту; обидва переклади було піддано порівняльному аналізу, на основі якого було виявлено ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення, визначено їхню правильність / неправильність та визначено кількісні параметри ефективності перекладу термінів загалом та окремо у текстах у галузі права і медицини. У якості інструменту штучного інтелекту використано Chat GPT, який на сьогодні вважається найбільш ефективним, хоча й не позбавленим недоліків.

РОЗДІЛ 2
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНІВ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА ТА МЕДИЦИНИ

2.1. Фонові знання у галузі права

Юридичні тексти, як правило, насичені складною термінологією. До таких текстів відносять законодавчі акти, укази, конституції, контракти, будь-які тексти, створені особами, які мають відношення до галузі права. Загалом, під цими текстами розуміють комунікативний акт в письмовій формі, який має юридичний характер і використовує мову та формати галузі права [27].

Юридичним текстам притаманні специфічні особливості, через які можуть виникнути певні проблеми при їх перекладі, в саме: насиченість спеціальною юридичною лексикою, термінологією, реаліями; використання загальновживаної лексики у спеціальному значенні, що не притаманне їй поза межами юридичної галузі; наявність скорочень; використання характерних для галузі права кліше та сталих виразів; широка виживаність запозичень з класичних мов та французької у їхній оригінальній формі, в також архаїзмів [23, с. 322] і фразеологізмів, що не функціонують у сучасній літературній мові.

Загалом, поширеною є думка, що «мова юристів – це спосіб утримання професійної монополії шляхом збереження таємниць професії у сейфі незрозумілої мови» [45]. Це є свідченням того, що перекладачеві необхідно володіти спеціальними знаннями у галузі права, мати уявлення про особливості судових систем різних країн та, безсумнівно, знанням юридичної термінології [26, с. 270].

Ураховуючи, що сфера права є надзвичайно широкою, зосередимо увагу на тих проблемах, яких стосуються тексти оригіналу, першою з яких є криміналістика.

Уперше криміналістику як систему спеціальних знань визначив австрійський криміналіст Г. Гросс, який стверджував, що «криміналістика за

своєю природою починається лише там, де встановлюють яким саме способом вчиняються злочини. Як дослідити ці способи і розкрити їх, які були мотиви вчинення того чи іншого злочину, які були цілі – про це не говорить ні кримінальне право, ні процес. Це складає предмет криміналістики».

Таким чином, слід погодитися з думкою, що криміналістика орієнтована на вивчення способів вчинення злочину, в також методів розкриття злочину, саме це відрізняє її від кримінального права, яке зосереджене на аналізі мотивів злочину [18, с. 4].

Для того, щоб досягти адекватного та зрозумілого перекладу тексту з проблематики криміналістики, необхідно розуміти не лише загальні юридичні поняття та інші, але й складніші терміни.

Ще одна проблема, якій присвячено текст оригіналу, стосується прав людини та такого типу порушень цих прав, як сталкінг.

10 грудня 1948 року, Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини. Зокрема, у Декларації закріплено право на особисту недоторканність та право на недоторканність особистого життя, або на недоторканність приватного життя. Відповідно до концепції класифікації прав людини, що закладена в основу тексту Декларації, вищезгадані права відносяться до категорії особистих прав (або цивільних прав) і, таким чином, належать до прав людини першого покоління. Забезпечення прав на особисту недоторканність та недоторканність приватного життя, крім іншого, має бути обов'язковою умовою і в ідеалі єдино можливим шляхом переходу до питань, пов'язаних з економічними, соціальними, культурними та іншими правами, і, зрештою, розвитку систем національного та міжнародного права [52, с. 48].

До порушень права людини на недоторканність приватного життя належить сталкінг або «постійне переслідування, у якому одна особа неодноразово нав'язує небажані повідомлення та/або контакти іншій» – поширена проблема [48; 55].

Хоча сталкінг спочатку асоціювалося з домашнім насильством, здійснюваним правопорушниками-чоловіками щодо жертв-жінок, парадигма

поступово змістилася у бік різноманітного розуміння цього явища, включаючи жертв і правопорушників обох статей, а також сталкінг неінтимного характеру.

2.2. Ефективність перекладу термінів у галузі права за допомогою штучного інтелекту

Аналіз перекладу термінів текстів у галузі права, здійснений за описаною попередньо схемою, засвідчив наявність усіх трьох можливих співвідношень між перекладними еквівалентами, наданими людиною-перекладачем та Chat GPT, в саме: ідентичність, подібність і відмінність. Розглянемо окремо ці типи співвідношень з акцентом на прийнятність / неприйнятність перекладацьких рішень, запропонованих штучним інтелектом. У поданих далі прикладах першим перекладним еквівалентом є той, що наданий людиною-перекладачем, в другим – поданий інструментом штучного інтелекту.

Ідентичні перекладацькі рішення.

Одиниці цієї групи, які з усією очевидністю засвідчують **правильність** автоматизованого перекладу за допомогою Chat GPT, охоплюють терміни, які мають в українській конвенційні еквіваленти, зафіксовані у словниках, в отже були відтворені за допомогою пошуку відповідника, наприклад:

Investigation – розслідування – розслідування;

Investigator – слідчий – слідчий;

Constitution – конституція – конституція;

Directives – директиви – директиви;

Evidence – доказ – доказ;

Judge – суддя – суддя;

Offender – правопорушник – правопорушник;

Court – суд – суд;

Testimony – свідчення – свідчення;

Witness – свідок – свідок та ін.

Значно більша частина одиниць цієї групи перекладена шляхом

калькування, це можна пояснити тією обставиною, що переважна більшість досліджених юридичних термінів є більш ніж однокомпонентними, наприклад:

Legal domain – правова сфера – правова сфера;

Case law – прецедентне право – прецедентне право;

Civil law – цивільне право – цивільне право;

Code of Criminal Procedure – Кримінально-процесуальний кодекс – Кримінально-процесуальний кодекс;

Common law – загальне право – загальне право;

Constitutional doctrine – конституційна доктрина – конституційна доктрина;

Criminal justice process – процес кримінального судочинства – процес кримінального судочинства;

Criminal justice system – система кримінальної юстиції – система кримінальної юстиції;

Customary international law – звичаєве міжнародне право – звичаєве міжнародне право;

Judicial power – судова влада – судова влада;

Judicial system – судова система – судова система;

Legal norms – правові норми – правові норми;

Money laundering – відмивання грошей – відмивання грошей;

Positive obligations – позитивні зобов'язання – позитивні зобов'язання;

Presumption of innocence – презумпція невинуватості – презумпція невинуватості;

Principle of legal certainty – принцип правової визначеності – принцип правової визначеності;

Crime scene – місце злочину – місце злочину;

Fingerprints – відбитки пальців – відбитки пальців;

Physical evidence – фізичні докази – фізичні докази та ін.

Значно меншу продуктивність серед ідентичних перекладів термінів засвідчило транскодування, наприклад:

Impervision – імпервізія – імпервізія;

Pattern – паттерн – паттерн та ін.

Описовий переклад було застосовано оказіонально:

Mens rea – суб'єктивна сторона злочину – суб'єктивна сторона злочину.

Так само оказіональною виявилася контекстуальна заміна:

Law enforcement officer – правоохоронець.

Загалом ідентичний переклад, зроблений людиною і машиною, зафіксовано у відтворенні 187 термінів, що складає 81,3% від усіх проаналізованих юридичних термінів.

Подібні перекладацькі рішення.

У ході дослідження наше припущення, що подібні або модифіковані перекладні відповідники юридичних термінів можуть бути як відносно правильними, тобто прийнятними, в частково неправильними, знайшло своє підтвердження.

Розглянемо спочатку ті еквіваленти, запропоновані штучним інтелектом, які є ***прийнятними***.

Серед них зафіксовано, наприклад, такі:

Compliance contracts – комплаєнс контракти – контракти комплаєнсу;

У цьому прикладі зміна порядку елементів у відповідника не впливає суттєво навіть на його форму, оскільки обидва варіанти відповідають нормам української, але головним чинником тут є повне збереження змісту терміну, що дозволяє визначити цей переклад як цілком прийнятний.

Domestic legislation – національне законодавство – внутрішнє законодавство;

У цьому прикладі штучний інтелект пропонує синонім до одного з елементів терміну, цей синонім є цілком прийнятним.

E-commerce contracts – договора електронної комерції – контракти електронної комерції;

Цей приклад є аналогічним, оскільки заміна синонімом одного з елементів терміну, зроблена штучним інтелектом, не порушує ані форми, ані

змісту терміну в цілому.

Serious bodily injury – тяжке тілесне ушкодження – серйозне тілесне ушкодження.

Тут так само використано синонім, який загалом є вживаним у контексті юридичної галузі, що свідчить про правильність перекладу за допомогою штучного інтелекту.

Gender-based violence – гендерної зумовлене насильство – гендерне насильство;

У перекладі цього терміну, зробленого штучним інтелектом вилучено один з елементів, але запропонований варіант, на наш погляд, імплікує цей елемент змісту, що дозволяє вважати цей варіант перекладу прийнятним.

Case – судова справа – справа;

Подібним чином у цьому прикладі зміст вилученого елементу терміну не важко реконструювати у контексті фахового тексту юридичної тематики.

Разом із тим, серед подібних перекладацьких рішень наявні модифіковані терміни, які не можна вважати прийнятними, ці варіанти, подані штучним інтелектом, вважаємо ***неправильними***, наприклад:

Hard data – точні дані – тверді дані;

Тут штучний інтелект переклав один з елементів терміну дослівно, що спотворює зміст терміну в цілому.

Crime scene investigation – розслідування на місці злочину – розслідування місця злочину;

Crime scene search – обшук місця злочину – пошук на місці злочину;

В обох поданих прикладах автоматизованого перекладу спостерігається порушення мовних та термінологічних норм, що суттєво не впливає на зміст, але робить перекладний еквівалент неприйнятним через форму.

Victimization – переслідування – віктимізація;

У цьому випадку штучний інтелект обрав замість пошуку відповідника транскодування, що загалом не змінило змісту терміну, але порушило українську термінологічну норму.

Principle of double jeopardy – принцип заборони подвійного притягнення до відповідальності – принцип не bis in idem;

Тут так само має місце порушення форми, використання, замість калькування, латини, що робить цей варіант невідповідним українській термінологічній нормі.

Identity theft – викрадення персональних даних – крадіжка ідентичності;

У цьому прикладі, як і в попередніх, спостерігається невідповідність перекладеного штучним інтелектом терміну українській термінологічній нормі, крім того, слово *ідентичність* є багатозначним і може означати не лише *персональні дані.*

Administrative log – адміністративний протокол – адміністративний журнал.

Заміна одного з елементів юридичного терміну іншим перекладним еквівалентом повністю спотворює технічний зміст терміна та визначає цей переклад як неправильний.

Загалом кількість подібних перекладацьких рішень у відтворенні проаналізованих юридичних термінів дорівнює 29, що складає 12,6%. При цьому кількість відносно правильних, в цілому прийнятних варіантів становить 17 одиниць, або 7,4% (від загальної кількості); натомість неприйнятні та повністю неправильні варіанти перекладу представлені 12 одиницями, тобто 5,2%.(від загальної кількості).

Відмінні перекладацькі рішення.

Такі рішення за міжнародними та вітчизняними стандартами вважаються нееквівалентними, тобто ці перекладні відповідники є ***неправильними.*** У термінах нашого дослідження це означає, що еквіваленти юридичних термінів, які надав штучний інтелект, не мають нічого спільного (або мають вкрай мало спільного) з еквівалентами, що їх надала людини-перекладач. Розглянемо приклади відмінних перекладацьких варіантів:

Forensic science – криміналістика (також судова медицина) – форензична наука;

Forensic agency – експертно-криміналістична служба – форензична агенція;

Secure the scene – огороджувати місце злочину – забезпечувати сцену;

Як демонструють наведені приклади, помилки автоматизованого перекладу викликані дослівним перекладом (калькуванням) та використанням транскодування. Перекладні відповідники повністю спотворюють технічний зміст, вони є нееквівалентними, неправильними.

Але по кількісних параметрах наявність таких варіантів перекладу, утворених у процесі автоматизованого перекладу є вкрай незначною – 14 одиниць, що складає 6,1% від загальної кількості проаналізованих юридичних термінів.

Співвідношення кількості ідентичних, подібних та відмінних перекладацьких рішень ілюструє рис.2.1:

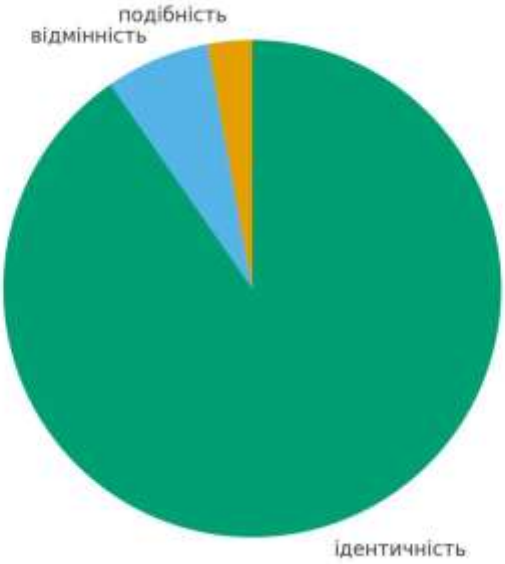

Рис. 2.1. Кількісні параметри типів відносин між перекладом юридичних термінів людиною-перекладачем та штучним інтелектом.

У той самий час, спрямованість нашого дослідження вимагає встановлення співвідношення прийнятних і неприйнятних варіантів перекладу, що зроблені за допомогою Chat GPT, для визначення ефективності його

застосування у фаховому юридичному перекладі. Для встановлення цього співвідношення слід додати до відсотку ідентичних варіантів (81,3%) відсоток тих подібних відповідників, які є загалом прийнятними (7,4%), це дає разом 88,7%. Відповідно, відсоток неправильних варіантів, утворений в результаті додавання до неприйнятних подібних перекладацьких рішень (та 5,2%) відмінних перекладних еквівалентів (6,1%), становить 11,3%. Ці кількісні дані ілюструє рис. 2.2:

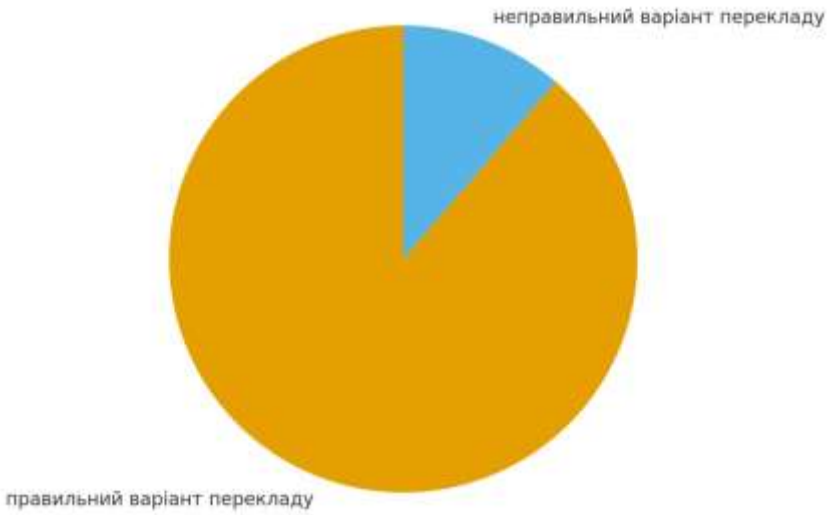

Рис. 2.2. Співвідношення правильних і неправильних перекладних відповідників юридичних термінів, поданих штучним інтелектом

Отримані дані засвідчують доволі високий ступені ефективності використання Chat GPT в англо-українському перекладі фахових текстів у галузі права.

2.3. Фонові знання у галузі медицини

Медицину визначають як галузь, що охоплює і наукову, і практичну діяльність та має на меті пізнання процесів, що відбуваються в організмі здорової і хворої людини, задля того, щоб зберегти і зміцнити її здоров’я та

розробити методи, за допомогою яких можна розпізнавати, попереджати і лікувати хвороби».

Медицина сягає корінням стародавніх часів, у Стародавньому Єгипті лікування було прерогативою чаклунів, тоді як у ранній Греції лікарів вважали мандрівними диваками, які швидше завдавали шкоди, ніж допомагали. Гіппократ, який практикував у Стародавній Греції і якого багато хто вважав батьком сучасної медицини, опинився у в'язниці на багато років, коли відкинув ідею, що хвороба була примхою божеств. Проте до того часу, коли він помер, він революціонізував практику медицини та заклав основи ролі лікаря [50].

Згідно з Галеном, Гіппократ був першим, хто був і лікарем, і філософом. Він критикував багатьох медичних спеціалістів, які діяли, виходячи з припущення, що як тільки окремі частини хворої людини будуть вилікувані, вона відновиться до повного здоров'я. І Гіппократ, і Гален були твердо переконані, що навколишнє середовище відіграє велику роль у здоров'ї організму. Гіппократ базував більшу частину своєї медицини на дієтології та вважав, що походження медицини повинно було відбутися на перших етапах розвитку суспільства, коли люди виявили, що їжа, яка підходить для здорових, не обов'язково підходить для хворих [54].

Поширення сучасного наукового методу не залишило місця для старих знань, тому на початку XIX століття мала місце революційна зміна, що витіснила погляди Гіппократа та Галена. Її суть полягала в тому, щоб класифікувати захворювання відповідно до патологічних уражень, а не до зовнішніх симптомів.

Медичний переклад – це різновид фахового перекладу, характерною рисою якого є необхідність володіння латиною, яка виступає основою медичної термінології. Важливість інформації, що несе в собі медичний текст, вимагає постійних консультацій перекладачів з медичними працівниками, так само як і додаткової перевірки та редагування для забезпечення максимальної точності [15, с. 7].

Медичні терміни охоплюють декілька груп за тематикою, зокрема фармацевтичні та клінічні [20, с. 132], очевидно, що в межах цих груп терміни також розподіляються відповідно до медичної спеціалізації.

Текст оригіналу належить сфері психології та психіатрії, які є відносно молодими наука у порівнянні з іншими.

Лікарі у сфері психології та психіатрії зробили багато досліджень і відкриттів, які зараз дозволяють людям з особливими психологічними ситуаціями дізнатися про самих себе, прийняти себе, не почуватися білою вороною у соціумі, комфортно спілкуватися з навколишнім світом та отримувати допомогу і підтримку оточуючих, коли їм це необхідно.

До психічних та поведінкових (емоційних) розладів зараховують Синдром порушення активності та уваги, який зазвичай проявляється у дитячому чи підлітковому віці (англійська назва Disturbance of activity and attention) та який відносять до групи Нейророзвиткових розладів, оскільки він виникає як результат незначних уражень або пошкоджень позову.

Цей синдром значно заважає соціальній адаптації дитини, але симптоми дитячого СДУГу, неслухняність, гіперактивність, галасливість, зазвичай зникають у дорослому віці, полишаючи нестачу зосередженості та концентрації уваги, проблеми з пам’яттю та самоорганізацією, нетерплячість, відсутність довготривалої зацікавленості в роботі й спілкуванні, труднощі у соціалізації та підтримці стосунків [34].

2.4. Ефективність перекладу термінів у галузі медицини за допомогою штучного інтелекту

Аналіз термінів текстів у галузі медицини та їхніх перекладних еквівалентів також засвідчив наявність усіх трьох типів відповідності між варіантами перекладу, зробленими людиною-перекладачем і штучним інтелектом. Розглянемо послідовно ці типи з акцентом на правильності / неправильності відповідників, поданих Chat GPT.

Ідентичні перекладацькі рішення.

Одиниці цієї групи вважаємо такими, що засвідчують **правильність** автоматизованого перекладу за допомогою Chat GPT. Серед них наявні такі, які мають в українські еквіваленти, наявні в словниках. Ці однокомпонентні терміни були відтворені за допомогою пошуку відповідника, наприклад:

Brain – мозок – мозок;

Depression – депресія – депресія;

Dopamine – дофамін – дофамін;

Hippocampus – гіпокамп – гіпокамп;

Neuron – нейрон – нейрон;

Noradrenaline – норадреналін – норадреналін;

Pain – біль – біль;

Perception – сприйняття – сприйняття;

Receptor – рецептор – рецептор;

Schizophrenia – шизофренія – шизофренія;

Thalamus – таламус – таламус та ін.

Значна частина медичних термінів, які було досліджено, складаються з більш ніж одного компонента, їх було відтворено за допомогою калькування, наприклад:

Entropy model of uncertainty – ентропійна модель невизначеності – ентропійна модель невизначеності;

Gene expression – експресія генів – експресія генів;

Innate response – вроджена реакція – вроджена реакція;

Midbrain – середній мозок – середній мозок;

Model of dopaminergic function – модель дофамінергічної функції – модель дофамінергічної функції;

Neural system – нейронна система – нейронна система;

Neuromodulatory system – нейромодуляторна система – нейромодуляторна системи;

Preclinical study – до клінічне дослідження – до клінічне дослідження;

Reflexive form – рефлексивна форма – рефлексивна форма;

Attention deficit hyperactivity disorder – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю;

Social skills deficiencies – дефіцит соціальних навичок – дефіцит соціальних навичок;

Outpatient clinics – амбулаторні клініки – амбулаторні клініки;

Treatment outcome – результати лікування – результати лікування;

Hyperactive behaviour – гіперактивна поведінка – гіперактивна поведінка та ін.

Загалом ідентичний переклад, зроблений людиною і штучним інтелектом, виявлено у відтворенні 223 термінів, що складає 82,6% від усіх проаналізованих медичних термінів.

Подібні перекладацькі рішення.

У ході дослідження було з’ясовано, що подібні або модифіковані перекладні відповідники медичних термінів, так само, як і юридичних, можуть бути як відносно правильними, або прийнятними, а частково неправильними, неприйнятними.

Отже, частина подібних до наданих перекладачем-людиною еквівалентів досліджених медичних термінів, які запропонував штучний інтелект, виявилася ***правильною***, наприклад:

Mental health issues – проблеми з психічним здоров'ям – проблеми психічного здоров'я;

Переклад цього терміну, з точки зору мовних норм української, припускає два варіанти, таким чином, зроблений Chat GPT переклад є абсолютно правильним.

Major neuromodulator of anxiety – основний нейромодулятор тривожності – головний нейромодулятор тривожності;

У перекладі цього терміну штучним інтелектом використано близький синонім, який є в цілком прийнятним.

Substance use – вживання речовин – використання речовин;

Хоча варіант, поданий людиною-перекладачем точніше передає зміст терміну, використання синоніма у перекладі Chat GPT також є прийнятним.

Substance abuse – зловживання психоактивними речовинами – зловживання речовинами;

У цьому прикладі в перекладі Chat GPT вилучено елемент терміну, який навпаки додано в перекладі, запропонованому людиною. Цей елемент, на наш погляд, однозначно реконструюється у відповідному контексті, що визначає переклад за допомогою штучного інтелекту як правильний.

Drugs – ліки – препарати;

Тут слід зазначити, що в українській існує два відповідника до наведеного англійського терміна, обидва з яких є прийнятними в контексті фахового медичного текста, таким чином переклад Chat GPT є правильним.

Серед подібних відповідників зафіксовано також такі, що є ***неправильними***, наприклад:

Comorbid disorder – супутній розлад – коморбідний розлад;

У наведеному прикладі використання транскодування, як то пропонує Chat GPT, робить запропонований ним переклад неприйнятним, оскільки він порушує термінологічну норму, згідно якої має бути взятий український відповідники.

Release of neuromodulators – вивільнення нейромодуляторів – виділення нейромодуляторів;

Використання іншого дієслова в складі цього терміну робить переклад, який пропонує штучний інтелект, неприйнятним, оскільки зміст терміну перекручено.

DSM IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV) – ПДВ IV (посібник з діагностики і статистики психічних розладів, IV видання) – DSM-IV (Діагностичний і статистичний посібник з психічних розладів IV);

У цьому прикладі у перекладі штучного інтелекту використано ті самі лексичні одиниці, але калькування виглядає невдалим, оскільки відсутня трансформація перестановки, яку використано в перекладі людини, а це

порушує норми української та частково перекручує зміст терміну. Крім того, штучний інтелект відтворює абревіатуру за допомогою нульового перекладу, що призводить до втрати змісту цього елемента. І нарешті, людина-перекладач використовує додавання після цифри IV, що розкриває її зміст, тоді як у перекладі штучного інтелекту ця трансформація відсутня. Через перелічені недоліки варіант Chat GPT є неправильним.

Загалом кількість подібних перекладацьких рішень у перекладі проаналізованих медичних термінів зробленому людиною і Chat GPT, дорівнює 39, що складає 14,4%. При цьому кількість загалом правильних, в цілому прийнятних варіантів складає 31 одиницю, або 11,4% (від загальної кількості); у той час як повністю неправильні варіанти перекладу представлені 8 одиницями, тобто 3% (від загальної кількості).

Відмінні перекладацькі рішення.

Так само керуючись міжнародними та вітчизняними стандартами, згідно яких такі варіанти є нееквівалентними, вважаємо відмінні перекладні відповідники ***неправильними,*** тобто такими, що зовсім не відтворюють, або повністю спотворюють технічний зміст терміну.

Розглянемо приклади неправильних перекладів медичних термінів, які запропонував Chat GPT:

Co-morbidities – супутні захворювання – коморбідності;

Тут, як і у випадку неправильності подібного рішення, замість використання усталеного українського відповідника, використано транскодування, як результат зміст терміну не передано.

Corticostriatal circuit – кірково-спинномозковий шлях – кортико-стріатальний ланцюг;

У цьому випадку поєднання транскодування та калькування у процесі автоматизованого перекладу теж дало негативний результат: зміст терміну не відтворено.

По кількісних параметрах такі варіанти автоматизованого перекладу є вкрай незначними – 8 одиниць, що складає 3% від загальної кількості

досліджених медичних термінів.

Співвідношення кількості різних типів відповідностей, в саме: ідентичності, подібності, відмінності у відтворенні проаналізованих медичних термінів людиною та машиною ілюструє рис. 2.3:

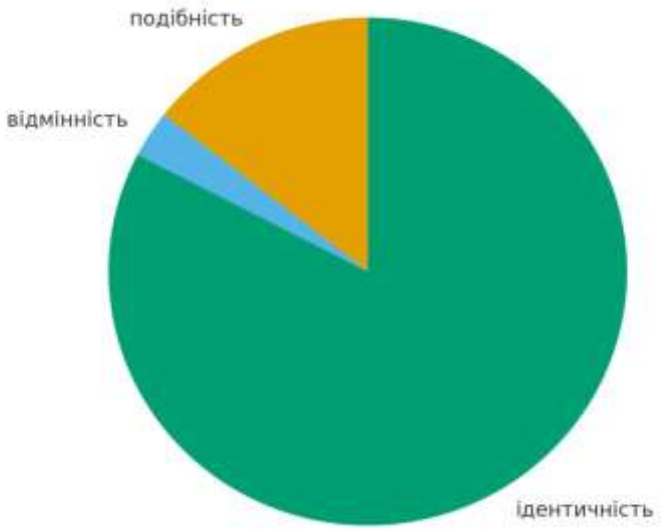

Рис. 2.3. Кількісні параметри типів відносин між перекладом медичних термінів людиною-перекладачем та штучним інтелектом

Щодо потреби, визначеної метою нашого дослідження, в саме: встановлення співвідношення правильних і неправильних варіантів перекладу, що зроблені за допомогою Chat GPT, для визначення ефективності його застосування у фаховому медичному перекладі, то для цього слід додати до відсотку ідентичних варіантів (82,6%) відсоток тих подібних відповідників, які є правильними (11,4%), це дає разом 94%. Відповідно, відсоток неправильних варіантів, утворений в результаті додавання до неприйнятних подібних перекладацьких рішень (3%) відмінних перекладних еквівалентів (3%), становить 6%. Ці кількісні дані ілюструє рис. 2.4:

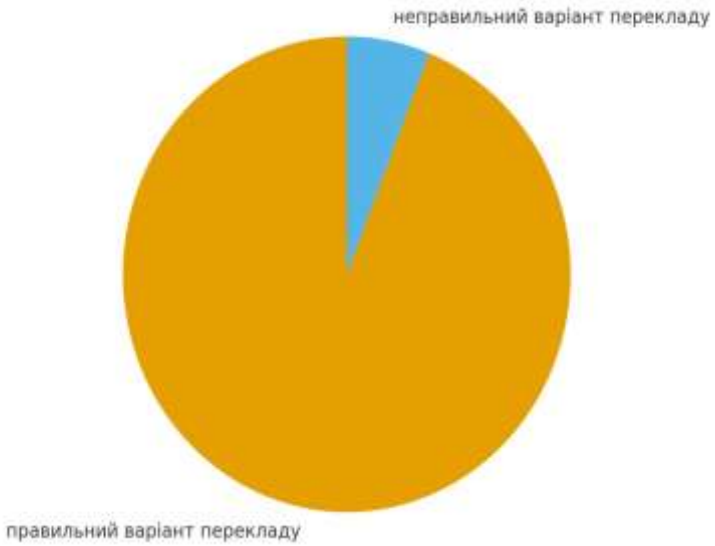

Рис. 2.4. Співвідношення правильних і неправильних перекладних відповідників медичних термінів, поданих штучним інтелектом.

Отримані дані засвідчують загалом високий ступені ефективності використання Chat GPT в англо-українському перекладі фахових текстів у галузі медицини, при цьому він є навіть дещо вищим за ступінь ефективності автоматизованого перекладу юридичних термінів.

Середній показник ефективності штучного інтелекту у відтворенні термінів у галузі права і медицини складає 91,35% ((88,7+94):2), що ілюструє рис. 2.5:

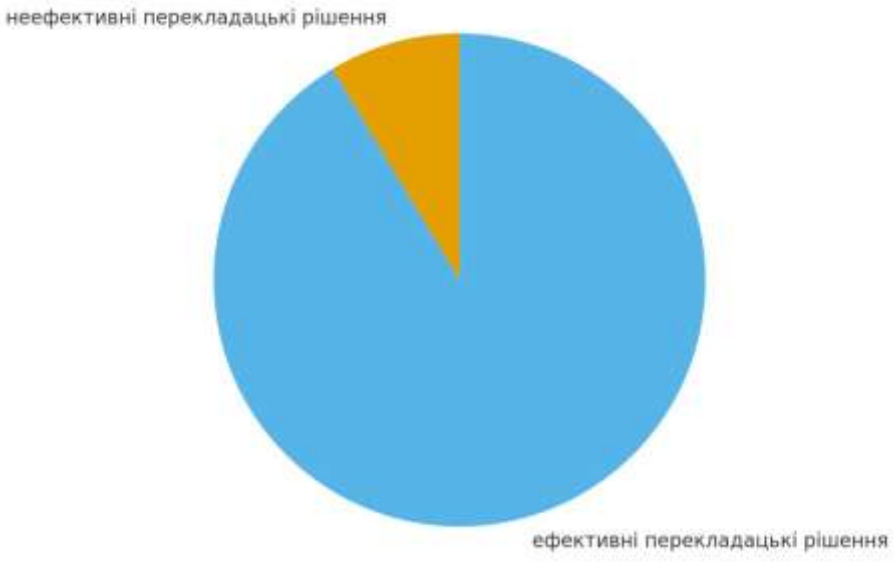

Рис. 2.5. Середнє співвідношення ефективних і неефективних варіантів перекладу юридичних та медичних термінів, поданих штучним інтелектом.

Отримані дані не претендують на високий ступінь достовірності через недостатньо велику кількість досліджених одиниць, ці дані слід розглядати як результати пілотного дослідження, але очевидно, що вони корелюють із цифрами, отриманими іншими дослідниками.

Висновки до розділу 2

1. У відтворенні англійськомовних термінів у галузі права і медицини людиною-перекладачем та штучним інтелектом зафіксовано усі можливі типи відповідностей: ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення. Ідентичні варіанти перекладу термінів вважаємо абсолютно правильними, відмінні – неправильними, тоді як подібні варіанти можуть бути як правильними, так і неправильними.

2. Ідентичні еквіваленти, надані штучним інтелектом, утворені за допомогою пошуку відповідника, калькування, в окремих випадках відтворення юридичних термінів, шляхом транскодування, описового перекладу та контекстуальної заміни. Подібні перекладні відповідники є прийнятними, якщо демонструють зміну порядку елементів терміну, яка не суперечить нормам української; заміну одного з елементів терміну близьким синонімом, який не суперечить термінологічній нормі; вилучення елементу терміну, зміст якого легко реконструюється. Не є прийнятними подібні перекладні відповідники, у яких порушено мовні / термінологічну норму та / або частково чи повністю спотворено зміст, такі відповідники є неправильними. Відмінні варіанти перекладу також є неправильними, вони утворені шляхом калькування із можливим залученням транскодування та є нееквівалентними англійськомовних термінам.

3. У перекладі досліджених юридичних термінів людиною-перекладачем і штучним інтелектом зафіксовано 81,3% ідентичних, 12,6% подібних і 6,1% відмінних перекладацьких рішень. При цьому, серед подібних варіантів перекладу 7,4% є прийнятними, в 5,2% неприйнятними. З’ясовано, що у

відтворенні досліджених юридичних термінів за допомогою штучного інтелекту ефективність сягає 88,7%, що забезпечується абсолютною правильність ідентичних еквівалентів та повною або частковою прийнятністю певної частини подібних еквівалентів; частка подібних еквівалентів, що не є прийнятними, разом з відмінними відповідниками, що є неправильними, складає 11,3 %.

4. У перекладі проаналізованих медичних термінів людиною та машиною частка ідентичних варіантів перекладу складає 82,6%, відсоток подібних варіантів становить 14,4%, тоді як відмінні варіанти зафіксовано у 3% випадків. Серед подібних варіантів 11,4% перекладних еквівалентів є правильними, в 3% – неправильними (відсотки рахувалися від загальної кількості досліджених термінів). Ураховуючи сукупну питому вагу ідентичних та правильних подібних перекладацьких рішень, можна стверджувати, що ефективність Chat GPT у перекладі термінів фахових текстів у галузі медицини становить 94%.

5. Отримані дані демонструють високий ступінь ефективності використання Chat GPT в англо-українському фаховому перекладі у юридичній та медичній сфері, зокрема в аспекті відтворення термінології, оскільки середній показник ефективності сягає 91,35%. При цьому, показник ефективності у відтворенні медичних термінів є незначною вищим за цей показник у перекладі юридичних термінів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє оптимізації перекладацької діяльності шляхом впровадження систем автоматизованого перекладу, які значно скорочують час виконання перекладу, але якість такого перекладу не завжди є задовільною. У цьому зв'язку не викликає сумнівів твердження про необхідність участі у цьому процесі людини-перекладача, яка здійснює постредагування. У наш час окрім систем машинного перекладу, розроблених саме для виконання завдань відтворення тексту оригіналу мовою перекладу, долучаються системи штучного інтелекту, зокрема Chat GPT, що здатні до виконання набагато ширшого спектру завдань та, на думку багатьох вчених, мають набагато вищий ступінь ефективності у виконанні перекладів, особливо фахових.

У нашому дослідженні ми вирішили перевірити ці дані та встановити ефективність застосування автоматизованого перекладу, здійсненого за допомогою Chat GPT, у перекладі текстів у галузі права і медицини, зокрема у перекладі термінів цих текстів.

Фахові тексти ми обрали тому, що не викликає сумнівів більша складність відтворення художнього тексту машиною, адже культурна та емоційна позначеність літературних творів вимагає творчого підходу, який властивий людині.

Перед добором матеріалу дослідження та визначенням етапів і процедур аналізу необхідно було систематизувати теоретичні положення за темою роботи, зокрема розглянути особливості фахового тексту і фахового перекладу, терміну як основної змістової одиниці тексту оригіналу та перекладу, з`ясувати важливість фонових знань у фаховому перекладі та, очевидно, висвітлити специфіку автоматизованого перекладу. Систематизація набутого досвіду по вказаних проблемах дала можливість перейти безпосередньо до добирання матеріалу і одиниць аналізу та проведенню практичних дослідницьких процедур.

Тексти у галузі права і медицини було обрано через важливість цих сфер знання для функціонування суспільства в цілому (сфера права) і організму окремої людини (сфера медицини). Відповідні тексти було отримано з курсових робіт студентів кафедри, перевірених науковими керівниками, що дало підстави вважати ці переклади правильними. Роботи також містять англо-українські глосарії основних термінів перекладених текстів, саме ці глосарії ми використали для формування бази одиниць аналізу. Із вказаних глосаріїв було обрано тільки ті одиниці, що є галузевими термінами. На наступному кроці до перекладу цих термінів людиною ми додали їхній переклад, який зробив Chat GPT, що відкрило перспективу порівняння обох варіантів перекладу та визначення правильних / неправильних, як основи для встановлення ефективності автоматизованого перекладу термінів, підданих аналізу.

Спираючись на міжнародні та вітчизняні норми, згідно яких допустимих у фаховому перекладі визнаються відносини ідентичності та модифікації, тоді як відносини відмінності визначають переклад як нееквівалентний, ми виокремили серед одиниць аналізу ідентичні, подібні та відмінні.

Цілком очевидно, що ідентичні варіанти перекладу вказують на правильність відтворення термінів штучним інтелектом. Але щодо подібних перекладацьких рішень, тут ми виявили, що на відміну від модифікацій у перекладі фахового тексту в цілому, такі модифікації у відтворенні термінів можуть давати як правильний, так і неправильний відповідники.

Правильні варіанти автоматизованого перекладу термінів, подібні до людського перекладу, переважно передбачають використання синонімів у відтворенні одного з елементів терміну, добору варіантного відповідника, що не порушує термінологічну норму, вилучення елементу терміну, зміст якого легко реконструюється у контексті.

Неправильними варіанти перекладу термінів за допомогою штучного інтелекту, подібні до тих, що надала людина-перекладач, спричинені переважно дослівним відтворенням більш ніж однокомпонентного терміну шляхом калькування та застосуванням транскодування до терміну в цілому, або до

одного з його елементів. Такі варіанти перекладу не є прийнятними, оскільки вони порушують мовну / термінологічну норму та / або спотворюють зміст терміну.

Відмінні перекладацькі рішення демонструють нездатність Chat GPT еквівалентно відтворити англійськомовних термін української.

Ефективність використання штучного інтелекту у перекладі термінів була визначена шляхом додавання відсотку ідентичних варіантів до правильних подібних варіантів; показники ефективності виявилися високими для термінів обох досліджених сфер; вони є дещо вищими для перекладу термінів у галузі медицини, в за середніми показниками перевищують дев`яносто відсотків.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз на більшій кількості термінів з досліджених та інших фахових сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисевич І. П., Ратомська Л. В. Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки.* Дніпро, 2012. № 2(4). С. 224–229. URL: https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/32.pdf (дата звернення: 25.09.2025).

2. Бородкіна І. Л., Бородкін Г. О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців. 2021. URL: https://surl.li/zdumpj (дата звернення: 03.10.2025).

3. Воронова З. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Термінознавство першої іноземної мови (англійська)» для здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Філологія». Кам'янське: ДДТУ, 2017. 60 с. URL: https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/12/7-12-kl77.pdf (дата звернення: 30.09.2025).

4. Вчерашня А. Б. Фонові знання при перекладі країнознавчих текстів : кваліфікаційна робота за перекладознавства. Київ : КНЛУ, 2020. 106 с. URL: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/827/Диплом_ Вчерашня.pdf? sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 02.09.2025).

5. Гаврилюк Н. М. Сучасні підходи до виконання перекладу фахових текстів для студентів вищих навчальних закладів. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2016. № 71(2). С. 78–82.

6. Герасімова О. М. Особливості перекладу термінів (на прикладі прикордонного дискурсу). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* Одеса, 2016. № 22. С. 180–182. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v22/51.pdf. (дата звернення: 21.09.2025).

7. Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Великий англо-український словник. Вінниця : Нова книга; Харків : Ранок, 2011. 1700 с.

8. Д’яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Структурна класифікація зовнішньої форми термінологічних одиниць. *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти.* URL: https://surli.cc/hsnqma (дата звернення: 23.09.2025)

9. Древетняк О. О., Ольховська А. С. Особливості перекладу українською мовою англомовних юридичних термінів. *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства:* збірник студентських статей. 2020. №20. С. 69–74.

10. ДСТУ 1.2:2003. Національна стандартизація. Порядок розроблення національних нормативних документів URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=41717 (дата звернення: 11.09.2025).

11. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози): монографія. Львів: Вид-во при ЛНУ, 1989. 216 с.

12. Інструменти штучного інтелекту. Київ, 2024. URL: https://surli.cc/opexqh (дата звернення: 17.09.2025).

13. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. URL: https://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

14. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.

15. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навч. посіб. для дистанційного навчання. Київ : Університет «Україна», 2007. 219 с.

16. Нідзельська Ю. М. Основні особливості перекладу термінів. 2020. URL: https://surl.li/vkdcpz (дата звернення: 01.10.2025).

17. Ріба-Гринишин О. М., Сеньків А. М. Лексичні особливості перекладу термінів у творі Рейчел Меддоу «Прорив». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2024. Вип. 38. С. 221–226.

18. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник: у 2-х ч. Харків : Консум, 1999. 416 с.

19. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

20. Сікорська О., Ханецька А. Становлення та проблематика української медичної термінології. *Лінгвоекологія: мова медицини*: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (22–23 лютого 2023 р.). Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2023. С. 128–134.

21. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія : навчальний посібник. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1984/1/2020_NP_Furt_Terminolohiia.pdf (дата звернення: 27.09.2025).

22. Ходаковська О. О., Бабаєвська Л. В. Машинний переклад англомовних юридичних текстів. Особливості постредагування. *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород, 2020. Т. 1, Вип. 32. С. 156–161. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_1/30.pdf (дата звернення: 02.10.2025)

23. Чепурна О. В. Особливості методичної роботи над англомовними юридичними текстами у процесі перекладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2013. № 2. С. 321–325.

24. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

25. Шевцова О. В. Способи еквівалентного перекладу лексичних одиниць текстів конвенцій з англійської та французької мов українською. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія : Філологія.* 2012. № 25(1). С. 129–131.

26. Шумило І., Сніца Т. Особливості перекладу юридичних текстів. *Філологічний дискурс*. Хмельницький, 2016. № 4. С. 266–272.

27. Юридичний текст: характеристика, структура та приклади. URL: https://surl.lu/hnpeic (дата звернення: 18.09.2025).

28. A Comparative assessment of ChatGPT *vs.* Google Translate for the translation of patient instructions. *Journal of Medical Artificial Intelligence.* URL: https://jmai.amegroups.org/article/view/9019/html (date of access: 11.09.2025)

29. ATA Position Paper on Machine Translation: A Clear Approach to a Complex Topic. URL: https://www.atanet.org/wp-content/uploads/2020/06/ATA-Position-Paper-Machine-Translation.pdf (date of access: 14.09.2025).

30. Best Guides of Non Literary Translation: Definition, Benefits and Process. URL: https://surl.lu/hdbxvn (date of access: 07.09.2025).

31. Cabré M. T. Terminology: New needs, new perspectives. *International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*. 2019. URL: https://shs.hal.science/halshs-02131379/document (date of access: 17.09.2025).

32. Carrell P. L. Schema theory and ESL reading: Classroom implications and applications. *The Modern Language Journal.* 1984. № 68(4). P. 332–343.

33. ChatGPT translation vs. human translation: an examination of a literary text. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2025.2472916 (date of access: 18.09.2025).

34. Clinical knowledge Science (CKS), Management of attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), 2022. URL: https://cks.nice.org.uk/topics/attention-deficit-hyperactivity-disorder/management/management/ (date of access: 09.09.2025).

35. De Santis E. Definitions in SNOMED CT through the lens of terminology. *CEUR Workshop Proceedings.* 2023. № 3427, P. 1–10. URL: https://ceur-ws.org/Vol-3427/paper1.pdf. (date of access: 18.09.2025).

36. Evaluation of the accuracy and safety of machine translation of patient-specific discharge instructions: a comparative analysis. *National Library of Medicine*. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12252260/ (date of access: 03.10.2025).

37. Frolova I. Types of Mistakes in Rendering Terms in Machine Translation. *Translation and Power. Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures*. Berlin : Peter Lang GmbH, 2020. Vol. 27. P. 221–228.

38. Gadow K. D., Nolan E. E., Litcher L., et al. Comparison of attention-deficit/hyperactivity disorder symptom subtypes in Ukrainian schoolchildren. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2000. № 39(12). P. 1520–1527.

39. Ghassemiazghandi M. An evaluation of ChatGPT's translation accuracy using BLEU score. *Theory and Practice in Language Studies*. 2024. Vol.14, № 4. URL: https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/7867 (date of access: 11.09.2025).

40. Hirsch E. D. Cultural literacy: What every American needs to know. New York : Vintage Books, 1988. 251 p.

41. Kenny D. Machine translation for everyone. 2022. URL: https://surl.li/tkoxuk (date of access: 22.09.2025).

42. Kockaert H. J., Steurs F. Theoretical perspectives on terminology. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2022. URL: https://www.jbe-platform.com/docserver/fulltext/9789027257789.pdf (date of access: 25.09.2025).

43. Kramsch C. J. Context and culture in language teaching. Oxford : Oxford University Press, 1993. 295 p.

44. Kwasnik B. H., Rubin V. Stretching conceptual structures in classifications across languages and cultures. Syracuse University. URL: https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1141&context=istpub (date of access: 19.09.2025).

45. Mellinkoff D. The language of the law. 1963. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781725210806_A40373695/preview-9781725210806_A40373695.p (date of access: 27.09.2025).

46. Moorkens J. The use of machine translation among professional translators. (2015). URL: https://www.researchgate.net/publication/283667234_The_Use_of_Machine_Translation_among_Professional_Translators (date of access: 25.09.2025).

47. Mullajanova N. The distinction between term and word: A translator and interpreter trainer's perspective. URL: https://www.researchgate.net/publication/358655964_The_distinction_between_term_and_word_a_translator_and_interpreter_problem_and_the_role_of_teaching_terminology (date of access: 17.09.2025).

48. Mullen P., Pathé M., Purcell R. Stalkers and their victims. Cambridge UK : Cambridge University Press, 2000. 310 p.

49. Olkhovska A., Frolova I. Using Machine Translation Engines in the Classroom: A Survey of Translation Students' Performance. *Advanced Education.* 2020. Issue 15. C. 47–55.

50. Parker S. A short history of medicine. 2019. 400 p. URL: https://www.amazon.com/Short-History-Medicine-Steve-Parker/dp/1465484647 (date of access: 19.09.2025).

51. Pringle G., et al. Using a Delphi technique to seek consensus regarding definitions, descriptions and classification of terms. *PLOS ONE.* 2014. № 9(6), Article e100227. URL: https://journals.plos.org/plosone/article/file?type=printable&id=10.1371/ journal.pone.0100227 (date of access: 03.10.2025).

52. Rankovic V. Classification of terms on a positive-negative feelings polarity scale based on emoticons. *Infotheca.* 2017. № 17(1–4). P. 45–60.

53. Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables – Part 1: Adoption of International Standards: ISO/IEC Guide 21-1: 2005. 2005. ISO/IEC. URL: http://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=8389141&objAction=browse&sort=name (date of access: 12.09.2025).

54. Smith W. D. The Hippocratic tradition. Ithaca; London : Cornell University Press, 1979. 264 p.

55. Van der Aa S. International (cyber) stalking: Impediments to investigation and prosecution. *The new faces of victimhood.* 2011. P. 191–213.

56. Van der Meer A. The value of machine translation for the professional translator. 2008. URL: https://aclanthology.org/2008.amta-srw.4.pdf (date of access: 01.10.2025).

57. Zhang M. A study on the translation quality of ChatGPT. *International Journal of Educational Curriculum Management and Research.* Vol. 5, Issue 1. P. 153–163. URL: https://surl.li/ljlave (date of access: 11.09.2025).

SUMMARY

The relevance of this study is determined by the growing importance of English Ukrainian specialized translation, particularly the need to analyze the rendering of English-language terminology into Ukrainian. These terms serve as key semantic units in professional texts. Additionally, the study addresses the pressing issue of exploring the potential of artificial intelligence in specialized translation, with a focus on legal and medical texts. Such analysis contributes to the optimization of translation practices by evaluating the effectiveness of AI tools and identifying the specifics of post-editing terminology, especially in the fields of law and medicine. Moreover, the findings may inform improvements in Ukrainian lexicographic practices.

The aim of this research is to examine the accuracy of rendering key terminological units from English-language legal and medical texts into Ukrainian using artificial intelligence.

To achieve this aim, the following tasks were set:

- To investigate the features of specialized translation, including terminology as core units of source and target texts, and the nature of AI-based automated translation.
- To select authentic English-language texts in the fields of law and medicine along with their Ukrainian translations.
- To translate terminological units from the original English texts into Ukrainian using artificial intelligence.
- To analyze the background knowledge required by translators for adequate English Ukrainian translation of legal and medical texts on the selected topics.
- To identify identical, similar, and divergent translation solutions and assess the acceptability of similar and divergent decisions in AI-generated translations.
- To determine quantitative parameters of effective and ineffective terminology translation using artificial intelligence, and to compare these indicators across legal and medical texts.

The object of the study comprises legal and medical terms key semantic units of English-language professional texts and their equivalents in Ukrainian translations produced both by human translators and by ChatGPT.

The subject of the analysis includes identical, similar, and divergent translation solutions, evaluated in terms of their acceptability and productivity.

The research materials consist of authentic English-language articles in the fields of law and medicine, their Ukrainian translations, and the terminological units from the original texts along with their equivalents proposed by human translators and artificial intelligence

The following methods were employed in the course of the study:

- Analytical and synthetic methods were used to refine the theoretical framework and identify background knowledge relevant to the translation of texts on the selected topics.
- The method of selective sampling was applied to choose source texts.
- The comparative method was used to analyze equivalents proposed by human translators and artificial intelligence, and to identify identical, similar, and divergent translation solutions.
- Semantic, stylistic, morphological, and contextual analysis methods were employed to assess the adequacy of AI-generated equivalents.
- Quantitative analysis was used to evaluate the overall effectiveness of terminology translation by artificial intelligence, as well as its performance in legal and medical texts separately.

The scientific novelty of this study lies in expanding knowledge about the application of artificial intelligence in specialized translation, particularly in rendering terminology in legal and medical texts. The research enables an assessment of the effectiveness of ChatGPT in such translations, while the identified inaccuracies and errors highlight the specific requirements of post-editing AI-translated professional texts.

The research results have shown that the relations between the translation equivalents supplied by human translators and artificial intelligence come in three

types: identity, similarity and divergence. All identical equivalents have naturally proved to be correct and divergent on the contrary incorrect, while similar equivalents have appeared to be either correct or incorrect.

The efficiency of employing artificial intelligence has demonstrated itself through the percentage value of the correct equivalents, the ratio of which has proved to be very high for both juridical and medical terms, showing slightly higher results for medical terms, while the average rate of efficiency has reached more than ninety percent.

A further similar study based on a larger number of terms in different areas seems promising.